

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Гаркуша Юлія Олександрівна

УДК 336.77:336.71(477)

**РОЛЬ БАНКІВ У РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОГО ПОСЕРЕДНИЦТВА
В УКРАЇНІ**

Спеціальність 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Одеса – 2012

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Одеському національному економічному університеті
Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України

Науковий керівник: доктор економічних наук, доцент
Коваленко Вікторія Володимирівна, Одеський національний економічний
університет, професор кафедри банківської справи

Офіційні опоненти:

доктор економічних наук, професор
Шевцова Олена Йосипівна,
Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара,
завідувач кафедри банківської справи;

кандидат економічних наук, доцент
Рекуненко Ігор Іванович,
ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку
України», доцент кафедри фінансів

Захист дисертації відбудеться „14” грудня 2012 р. о _____ годині на
засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.055.01 Одеського національного
економічного університету за адресою: 65026, м. Одеса,
вул. Преображенська, 8.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Одеського національного
економічного університету за адресою: 65026, м. Одеса,
вул. Преображенська, 8.

Автореферат розісланий «13» листопада 2012 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

А.І. Ковальов

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Сучасний стан розвитку фінансового ринку характеризується динамічністю та конкуренцією між фінансовими посередниками. При цьому домінуючу роль відіграють банки як продуценти фінансових інновацій.

Модель фінансового посередництва в Україні є банкоорієнтована, що зумовлено внутрішніми процесами перетворень в економіці. Унаслідок цього сформувалася система фінансових посередників, особливість якої – перевага банків над небанківськими фінансовими посередниками. При цьому банки домінують як за сумою сформованих активів, так і за кількістю і різноманітністю фінансових послуг.

Розвиток сучасного вітчизняного фінансового ринку свідчить про необхідність удосконалення діяльності банків у системі фінансового посередництва, посилення їх конкурентних позицій та реорганізацію системи регулювання та нагляду. Реформування фінансового ринку потребує комплексного підходу, пошуку нових шляхів посилення конкурентних переваг вітчизняних фінансових посередників у країні в цілому, а також у регіонах зокрема. Нові підходи до оцінки діяльності банків як фінансових посередників та переосмислення їх ключової ролі у розвитку фінансового посередництва й визначають актуальність дослідження.

Дослідженню проблеми місця і ролі банків у розвитку фінансового посередництва приділяють велику увагу як вітчизняні, так і зарубіжні вчені. Серед вітчизняних науковців, що займаються цією проблемою, варто виділити праці таких авторів: із питань формування теоретичних засад розвитку фінансового посередництва та визначення ролі банків у ньому – В.В. Зимовець, С.П. Зубик, А.В. Канаєв, Л.В. Кузнєцова, І.М. Лазепко, В.І. Міщенко, А.М. Мороз, С.В. Науменкова, І.І. Рекуненко, М.І. Савлук, С.В. Черкасова, О.Й. Шевцова, А.І. Щетинін; з питань регулювання та нагляду за фінансовими посередниками – Г.Р. Балянт, М.П. Гойванюк, М.І. Зверяков, В.В. Коваленко, Л.В. Конопатська, О.В. Лук'янець, В.І. Міщенко, С.В. Науменкова, К.Є. Раєвський, І.І. Рекуненко, М.І. Самсонов.

Теоретичним і методологічним аспектам розвитку фінансового посередництва у зарубіжних країнах присвячено праці Р.Л. Акоффа, Д. Бойда, Дж.М. Кейнса, Ф.С. Мишкіна, М. Портера, Ю.В. Рожкова, П. Роуза, А. Томпсона, Ф. Труссарда, М. Хана, Г. Хоггарта, М. Чіхака, С. Шарпа.

Водночас, враховуючи досягнення фундаментальних і прикладних досліджень, не достатньо уваги приділяється окремим теоретично-методичним і практичним аспектам визначення основної ролі банків у розвитку фінансового посередництва в Україні. Дискусійними залишаються питання уточнення функціональних ознак діяльності банків як фінансових посередників, визначення цілей, завдань, принципів їх діяльності на мезорівні з позиції підвищення ефективності регіонального фінансового ринку, а також удосконалення системи регулювання та нагляду за суб'єктами фінансового посередництва.

Важливість і значущість окресленої проблеми та недостатній рівень її дослідження зумовили вибір теми дисертаційної роботи, що підтверджує її актуальність.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Проведене дослідження безпосередньо пов'язане з планами науково-дослідних робіт Одеського національного економічного університету та є складовою фундаментальних праць «Вплив глобалізації на розвиток банківської системи України» (ДР № 0107U011417), «Проблеми регулювання банківської діяльності в умовах циклічного розвитку економіки» (ДР № 0110U008070), а також прикладної праці «Управління проблемною заборгованістю підприємств в умовах кризи» (ДР № 0111U006793), які виконувалися у межах тематичного плану науково-дослідних робіт університету на 2008-2013 роки. До звітів за цими темами увійшли дослідження автора щодо теоретико-методичних засад визначення домінуючої ролі банків у розвитку фінансового посередництва, впливу фінансової глобалізації на розвиток фінансових посередників, методичні підходи до визначення реального та нормативного індикатора фінансової стабільності банків, рекомендації щодо вдосконалення системи регулювання та нагляду за фінансовими посередниками в Україні.

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційної роботи – вдосконалення теоретичних і методичних підходів до визначення місця і ролі банків у розвитку фінансового посередництва та розробка практичних рекомендацій щодо активізації їх діяльності як фінансових посередників на фінансовому ринку.

Відповідно до мети дослідження було сформульовано такі завдання:

- розкрити зміст та економічну сутність понять «фінансове посередництво» та «фінансові посередники» з погляду їх використання при визначенні місця та ролі банків у розвитку фінансового посередництва в Україні;
- проаналізувати основні функціональні ознаки банківської діяльності на фінансовому ринку;
- дослідити вплив фінансової глобалізації на функціонування банків як фінансових посередників;
- обґрунтувати методичний підхід комплексного оцінювання банків для визначення індикатора фінансової стабільності;
- провести аналіз розвитку вітчизняних небанківських фінансових посередників;
- визначити конкурентні позиції банків та небанківських фінансових посередників на фінансовому ринку;
- встановити систему основних індикаторів банківської діяльності з метою використання їх у загальній методиці розрахунку індикатора фінансової стабільності банків на фінансовому ринку;
- розробити практичні рекомендації щодо вдосконалення системи регулювання та нагляду за діяльністю фінансових посередників;

- розробити методичні підходи щодо створення регіонального фінансового центру та обґрунтувати його ефективність на фінансовому ринку України.

Об'єкт дослідження – діяльність банків як продуцентів фінансових послуг у системі фінансового посередництва.

Предмет дослідження – теоретико-методичні засади діяльності банків як фінансових посередників.

Методи дослідження. Фундаментальні та прикладні дослідження вітчизняних і зарубіжних науковців – основа дисертаційної роботи, у процесі якої було використано загальнонаукові та спеціальні методи пізнання, а саме: для систематизації понятійного апарату – метод наукових абстракцій; при дослідженні закономірностей розвитку банків як фінансових посередників – методи аналізу, синтезу, індукції та дедукції; для оцінки фінансової стабільності банків – методи побудови інтегральних оцінок, аналізу ієрархії; при обґрунтуванні потреби реформування системи регулювання та нагляду за фінансовим ринком – методи логічного узагальнення, порівняння, групувань, вибірок; для формування механізму регіонального фінансового центру – метод експертних оцінок.

Інформаційна база дослідження – законодавчі акти та нормативні правові документи з питань розвитку фінансового ринку України в цілому, а також банківської системи та системи небанківських фінансових інститутів, статистичні дані Національного банку України та окремих банків, Асоціації українських банків, Державної служби статистики, Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, Світового банку, Національного банку республіки Казахстан, наукові праці вітчизняних та зарубіжних учених.

Наукова новизна одержаних результатів. У дисертаційній роботі вирішено наукову проблему, пов'язану з розробкою теоретико-методичних засад визначення місця та ролі банків у фінансовому посередництві та основних шляхів активізації їх діяльності як фінансових посередників на фінансовому ринку.

Найбільш вагомими науковими результатами дисертаційного дослідження такі:
вперше:

- запропоновано методичний підхід до розрахунку індикатора фінансової стабільності банків, який базується на проведенні комплексного оцінювання банків із використанням методу аналізу ієрархій, що дозволяє визначити основні стратегічні напрями розвитку банківської діяльності у системі фінансового посередництва;

удосконалено:

- модель регулювання та нагляду за банками та небанківськими фінансовими посередниками, яка, на відміну від існуючих, передбачає існування двох регуляторів, до повноважень яких входить: НБУ – здійснення макропруденційного регулювання та нагляду за діяльністю фінансових посередників; орган фінансового нагляду – встановлення норм діяльності й

конкурентної боротьби фінансових посередників на фінансовому ринку та нагляд за дотриманням цих норм, захист прав інвесторів та споживачів фінансових послуг;

- підходи до створення регіонального фінансового центру та визначення ефективності його функціонування для розвитку регіонального фінансового ринку; авторський внесок щодо механізму функціонування регіонального фінансового центру полягає у визначенні цілей, завдань, принципів його діяльності, обґрунтуванні синергетичного ефекту, який проявляється через зниження собівартості фінансових послуг, можливості фінансування стратегічних регіональних проектів соціально-економічного розвитку;

- систему функціональних ознак банків як фінансових посередників, у якій на відміну від традиційного розуміння функцій банків (створення грошей і регулювання грошової маси, трансформаційну і стабілізаційну) автором доповнено посередницькою функцією, що проявляється через посередництво на ринку цінних паперів та посередництво у платежах.

набули подальшого розвитку:

- періодизація становлення фінансового посередництва в Україні, ознакою якої є зміни інституційної ієрархії фінансового ринку, що дозволило виокремити етапи його еволюції, обґрунтувати домінуючу роль банків у розвитку фінансового ринку;

- зміст поняття фінансового посередництва, який запропоновано розуміти як опосередковану професійну діяльність фінансових інститутів щодо ефективного акумулювання, розподілу фінансових ресурсів та їх управління шляхом надання фінансових послуг з метою формування стійких позицій розвитку фінансового ринку та забезпечення економічного зростання держави; на відміну від існуючих понять, у визначенні вказано мету фінансового посередництва;

- систематизація критеріальних ознак переваг та недоліків функціонування фінансових посередників на ринку фінансових послуг, яка, на відміну від існуючих, дозволяє визначити їх конкурентні позиції;

- методичний підхід до проведення аналізу діяльності небанківських фінансових посередників, який базується на оцінці рівня їх капіталізації, фінансової активності та напряму інвестиційної діяльності, що на відміну від наявних дозволяє удосконалити систему дистанційного нагляду за ними та реалізувати принцип ринкової дисципліни.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що теоретичні й методичні положення дисертації доведено до рівня конкретних пропозицій та методичних розробок, придатних для практичного використання в діяльності банків та регуляторних органів за фінансовими посередниками. Впровадження цих розробок у практику Національного банку України дозволило суттєво підвищити якість оцінювання діяльності банків та вдосконалити систему індикаторів фінансової стабільності. Рекомендації щодо статусу регіонального фінансового центру та принципів його функціонування взято до уваги у процесі розробки Стратегії розвитку фінансового сектора України та розроблення заходів щодо підвищення конкурентоспроможності

вітчизняних фінансових установ (довідка Центру наукових досліджень НБУ від 21.09.2012 р. №53-117/449, довідка Управління НБУ у Дніпропетровській області від 22.06.2012 р. №12-132/8463). Запропоновану методику комплексного оцінювання фінансової стабільності банків впроваджено у діяльність ПАТ «Ощадбанк», ПАТ «ВТБ БАНК», ПАТ «МАРФІН БАНК», а також використано ними при визначенні їх конкурентних позицій (довідка Філії – Одеське обласне Управління ПАТ «Ощадбанк» від 14.05.2012 р. № 3790, довідка Центрального відділення ПАТ «МАРФІН БАНК» у м. Одеса від 14.06.2012 р. № 2394/01, довідка ПАТ «ВТБ БАНК» від 24.09.2012 №6550/1-2).

Одержані автором результати наукового дослідження використовуються у навчальному процесі кафедри банківської справи Одеського національного економічного університету при викладанні навчальних дисциплін «Банківські операції», «Операції центрального банку», «Національний банк України та грошово-кредитне регулювання», «Гроші та кредит» (довідка від 31.08.2012 р. № 01-17/1051).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійним завершеним дослідженням. Результати наукового дослідження отримані автором особисто і знайшли відображення в опублікованих працях. Особистий внесок у працях, опублікованих у співавторстві, вказано у списку публікацій.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні та методичні положення дисертаційної роботи доповідалися, обговорювалися й були схвалені на наукових і науково-практичних конференціях, зокрема: Міжнародній науково-практичній конференції «Забезпечення сталого розвитку банківської діяльності» (м. Київ, 2007 р.), Науковій конференції молодих вчених «Економіка і підприємництво: організаційно-методологічні аспекти обліку, фінансів, аудиту та аналізу» (м. Полтава, 2008 р.), Міжвузівській науково-практичній конференції молодих вчених, аспірантів і студентів «Вирішення економічних проблем у наукових здобутках молодих вчених» (м. Полтава, 2009 р.), XII Всеукраїнській науково-практичній конференції «Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України» (м. Суми, 2009 р.), II Всеукраїнській науково-практичній конференції «Управління у сферах фінансів, оподаткування, страхування і кредиту» (м. Львів, 2009 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Україна в умовах глобальної конкуренції: стратегія випереджаючого розвитку» (м. Донецьк, 2010 р.), IV науково-практичній конференції «Інституційні засади функціонування економіки в умовах трансформації» (м. Одеса, 2010 р.), XIII Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих вчених та студентів «Проблеми реалізації науково-творчого потенціалу молоді: пошуки, перспективи» (м. Дніпропетровськ, 2011 р.), IV Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми формування нової економіки ХХІ століття» (м. Київ, 2011 р.).

Публікації. Основні положення дисертації опубліковано у 18 друкованих виданнях, у тому числі в одній колективній монографії (особисто автору належить 2,6 друк. арк.), у 8 статтях, опублікованих у фахових виданнях, 9 публікацій – в інших виданнях. Загальний обсяг опублікованих праць складає 7,47 друк. арк.

Структура і обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, додатків, списку використаних джерел. Основний зміст дисертаційної роботи викладено на 181 сторінках. Робота включає 39 таблиць та 22 рисунки, з яких 2 таблиці та 1 рисунок займають 3 окремі сторінки, 4 додатки. Список використаних джерел включає 195 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет та методи дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, зв'язок роботи з науковими програмами, подано інформацію щодо апробації результатів дослідження.

У першому розділі «**Теоретико-методичні основи діяльності банків як фінансових посередників**» виділено функціональні ознаки банківської діяльності на фінансовому ринку, обґрунтовано економічну сутність, функції, принципи фінансового посередництва та його вплив на розвиток фінансового ринку, досліджено вплив глобалізаційних процесів на розвиток фінансового посередництва. На основі одержаних у дослідженні результатів визначено ключову роль банків на фінансовому ринку, що реалізується шляхом здійснення ними функцій і полягає у опосередкуванні, акумуляції, розподілі та перерозподілі фінансових ресурсів. Аналіз існуючих підходів до функцій банків дав змогу дисертанту доповнити їх посередницькою функцією, що проявляється через посередництво на ринку цінних паперів та посередництво у платежах (рис. 1).

Рис. 1. Основні функціональні ознаки банківської діяльності на фінансовому ринку

З метою більш повного розуміння сутності понять «фінансове посередництво», «фінансові посередники», спираючись на дослідження вчених і враховуючи акценти сучасних тенденцій динамічного розвитку функціонування суб'єктів фінансового посередництва, у дисертації уточнено поняття фінансового посередництва як опосередкованої професійної діяльності фінансових інститутів щодо ефективного акумулювання, розподілу фінансових ресурсів та їх управління шляхом надання фінансових послуг з метою формування стійких позицій розвитку фінансового ринку та забезпечення економічного зростання держави, а також поняття «фінансові посередники» як спеціалізовані фінансові інститути, що професійно опосередковують рух фінансових ресурсів за допомогою реалізації фінансових послуг з метою отримання прибутку.

Оцінка динаміки розвитку окремо банків та небанківських фінансових посередників як основних учасників фінансового ринку, а також загальний стан економіки, дозволив автору виокремити етапи розвитку фінансового посередництва в Україні, що представлено в табл. 1.

Таблиця 1

Етапи розвитку фінансових посередників в Україні

Етапи		Особливості етапу
Назва	Роки	
Період становлення	1991-2000 рр.	Становлення цілісної банківської системи України. Формування вітчизняного страхового ринку. Початок діяльності інвестиційних фондів та інвестиційних компаній, ломбардів, лізингових компаній. Формування нормативної бази регулювання діяльності фінансового ринку. Створення Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку – ДКЦПФР (1995 р.).
Період агресивного розвитку	2001 - III кв. 2008 рр.	Подальше формування та вдосконалення нормативної бази, що регулює діяльність фінансових посередників. Створення фонду гарантування вкладів фізичних осіб (2001 р.). Створення Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України (ДКРРФП) (2002 р.). Перереєстрація недержавних пенсійних фондів та інститутів спільного інвестування. Впровадження міжнародних принципів ефективного банківського нагляду Базельського комітету з питань банківського нагляду.
Кризовий період	IV кв. 2008 - 2010 рр.	Дестабілізація діяльності банків та небанківських фінансових посередників в умовах світової фінансової кризи. Збільшення рівня капіталізації українських банків. Введення НБУ мораторію на дострокове вилучення депозитів з банку.
Період відновлення	2011 р.- до нині	Ліквідація Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України. Створення Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. Створення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку. Відновлення діяльності банків та небанківських фінансових посередників після світової фінансової кризи та переосмислення їх діяльності в умовах формування нової світової фінансової архітектури

У дисертації доведено, що вплив глобалізації на розвиток фінансового посередництва проявляється через визначення ефективності й доцільності присутності іноземного капіталу, який за останнє десятиріччя підтверджує факт переважно негативного впливу, зокрема: ускладнення нагляду за іноземними фінансовими посередниками; загроза відтоку іноземного капіталу в період фінансових криз; банкрутство неконкурентних вітчизняних фінансових посередників. Переваги присутності іноземного капіталу такі: розширення спектру фінансових послуг, їх здешевлення та прискорення впровадження передових методів фінансової діяльності; розширення можливостей фінансових посередників в Україні за рахунок іноземного капіталу; впровадження міжнародних принципів нагляду і регулювання за фінансовими посередниками.

У другому розділі **«Методичні підходи оцінювання діяльності фінансових посередників на фінансовому ринку України»** здійснено комплексне оцінювання діяльності банків на фінансовому ринку, проведено аналіз діяльності небанківських фінансових посередників на основі запропонованої автором методики, визначено конкурентні позиції банків та небанківських фінансових посередників на фінансовому ринку України.

У дисертаційній роботі проведено комплексне оцінювання діяльності банків на основі груп показників, що обиралися за результатами здійсненої експертної оцінки серед працівників НБУ та комерційних банків. Вони включають у себе результати аналізу достатності капіталу вітчизняної банківської системи, її ліквідності, ефективності діяльності, ділової активності та концентрації ринку банківських послуг.

На підставі проведеного аналізу у дослідженні доведено потребу у визначенні індикатора фінансової стабільності банків, значення якого дозволяють розробити стратегію розвитку банків як фінансових посередників.

З метою оцінки функціонування небанківських фінансових посередників та визначення їх конкурентних позицій на фінансовому ринку, автор здійснив аналіз їх діяльності на основі сформованого методичного підходу.

На базі систематизації критеріальних ознак, переваг та недоліків функціонування фінансових посередників на фінансовому ринку доведено домінуючу роль банків у всіх сегментах фінансового ринку, що зумовлено порівняно з небанківськими фінансовими посередниками значними обсягами активів та універсалізацією їх діяльності (табл. 2).

Дослідження діяльності банків та інших фінансових інституцій став підставою для визначення пріоритетних напрямів подальшого їх розвитку, а саме: визначення індикаторних значень їх фінансової стабільності (за пріоритетом банків); подальшого вдосконалення системи регулювання та нагляду за діяльністю фінансових посередників і визначення пріоритетної ролі банків у розвитку регіонального фінансового ринку.

Таблиця 2

Конкурентні позиції банків та небанківських фінансових посередників на фінансовому ринку станом на 01.01.2009-01.01.2012 рр.

Показники	Залишки коштів на початок періоду, млн. грн.							
	2009 р.		2010 р.		2011р.		2012 р.	
	сума, млн. грн.	питома вага, %	сума, млн. грн.	питома вага, %	сума, млн. грн.	питома вага, %	сума, млн. грн.	питома вага, %
<i>Активи</i>								
Банки	973332	89,65	880302	87,11	942088	85,75	1054280	85,42
Небанківські фінансові посередники	112398	10,35	130205,8	12,89	156565,9	14,25	179889,5	14,58
Всього	1085730	100,00	1010508	100,00	1098654	100,00	1234170	100,00
<i>Депозити</i>								
Банки	806823	99,31	765127	99,41	804363	99,53	898793	99,60
Небанківські фінансові посередники	5629,5	0,69	4541,2	0,59	3776,9	0,47	3633,9	0,40
Всього	812452,5	100,00	769668,2	100,00	808139,9	100,00	902426,9	100,00
<i>Кредити</i>								
Банки	1061101,0	99,28	991760,0	99,26	1017229,0	99,14	1115668,0	99,15
Небанківські фінансові посередники	7700,1	0,72	7418,7	0,74	8852,6	0,86	9562,5	0,85
Всього	1068801,1	100,00	999178,7	100,00	1026081,6	100,00	1125230,5	100,00

У третьому розділі «Розвиток регуляторних та функціональних засад діяльності банків у системі фінансового посередництва» розроблено методичний підхід до визначення індикатора фінансової стабільності банків, а також до визначення шляхів реформування системи регулювання та нагляду за фінансовими посередниками, сформовано механізм функціонування регіонального фінансового центру.

З метою розробки пріоритетних напрямів розвитку фінансового посередництва, у яких домінуючу позицію посідають банки, автором розроблено методичний підхід до встановлення індикатора фінансової стабільності банків з позиції реального та нормативного його значення. Алгоритм розрахунку індикатора фінансової стабільності банків включає в себе три етапи, а саме:

1. Розрахунок проміжних індикаторів діяльності банків за групами показників.

2. Знаходження середньозважених оцінок груп показників банківської діяльності на основі методу аналізу ієрархій.

3. Розрахунок індикатора фінансової стабільності банків (рис. 2).

1. етап : розрахунок проміжних індикаторів діяльності банків за групами показників на основі формули:

$$I_{ij} = \sum_{i=1}^n p_{ij} \times N_{ij}$$

де I_{ij} - проміжні індикатори банківської діяльності; p_{ij} - ваговий коефіцієнт, що визначає внесок j -го показника у проміжному індикаторі банківської діяльності; N_{ij} - нормалізоване значення вихідних показників x_{ij} .

2 етап: знаходження середньозважених оцінок груп показників банківської діяльності на основі методу аналізу ієрархій за формулою:

$$g_n = \sqrt[n]{1 \times a_{12} \times a_{1n}}, \sqrt[n]{\frac{1}{a_{12}} \times 1 \times a_{23} \times \dots \times a_{2n}}, \dots, \sqrt[n]{\frac{1}{a_{12}} \times \frac{1}{a_{12}} \times \dots \times 1}$$

де g_n - випадковий ваговий вектор усереднених бальних оцінок кожного проміжного індикатора

3 етап: розрахунок індикатора фінансової стабільності банків за формулою:

$$I_{fs} = \sum I_{ij} \times g_n$$

де, I_{fs} - індикатор фінансової стабільності банків; I_{ij} - проміжні індикатори банківської діяльності; g_n - випадковий ваговий вектор усереднених бальних оцінок кожного проміжного індикатора.

Рис. 2. Алгоритм розрахунку індикатора фінансової стабільності банків

У дисертаційній роботі розраховано в динаміці індикатор фінансової стабільності банків за реальними даними агрегованих груп показників та індикатор фінансової стабільності банків за групами економічних нормативів, встановлених НБУ станом на 01.01.2008-01.01.2012 рр. (рис. 3).

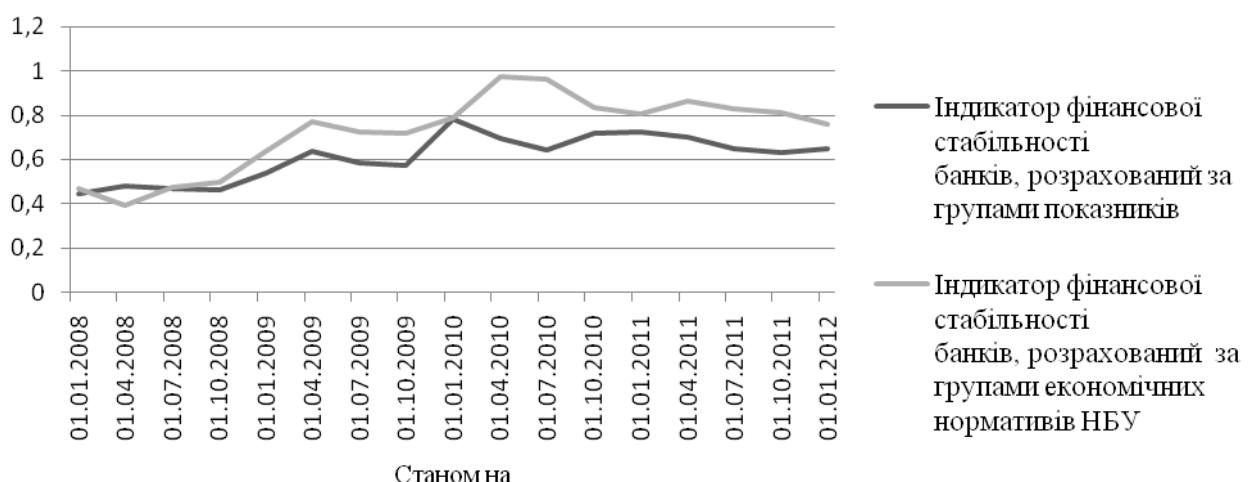

Рис. 3. Динаміка індикатора фінансової стабільності банків за реальними даними агрегованих груп показників та індикатора фінансової стабільності банків за групами економічних нормативів, встановлених НБУ станом на 01.01.2008-01.01.2012 рр.

На підставі отриманих результатів, поданих на рис. 3, зроблено висновок, що регуляторна політика НБУ має деякі недоліки щодо пруденційних заходів впливу на діяльність банків, що підтверджує невідповідність отриманого значення індикатора фінансової стабільності банків порівняно з нормативним.

У дослідженні запропоновано напрями реорганізації системи органів регулювання та нагляду за діяльністю фінансових посередників за допомогою функціонування двох незалежних регуляторних органів, один із яких – Національний банк України, який здійснюватиме макропруденційне регулювання та нагляд за діяльністю фінансових посередників, інший – орган фінансового нагляду – відповідатиме за встановлення норм діяльності й конкурентної боротьби фінансових посередників на фінансовому ринку, а також здійснюватиме нагляд за дотриманням цих правил, захищатиме права інвесторів та споживачів фінансових послуг. Реорганізацію державних органів регулювання та нагляду на фінансовому ринку України схематично подано на рис. 4.

Рис. 4. Реорганізація державних органів регулювання та нагляду на фінансовому ринку України

Зміни, які відбуваються в економіці країни, а також на світових і вітчизняному фінансових ринках, зумовлюють активізацію інноваційних

процесів, спрямованих на досягнення конкурентних переваг фінансових інститутів. З огляду на актуальність окресленої проблеми, а також зважаючи на те, що одноосібна діяльність фінансових інститутів на фінансовому ринку дещо обмежує їх можливості щодо надання фінансових послуг та отримання максимального прибутку, зокрема регіональних банківських установ, запропоновано механізм функціонування регіонального фінансового центру як особливого режиму економічних відносин, який регулює взаємини фінансових посередників - учасників регіонального фінансового центру й інших зацікавлених осіб і який спрямований на підвищення конкурентоспроможності фінансового ринку регіону. Механізм функціонування регіонального фінансового центру схематично подано на рис. 5

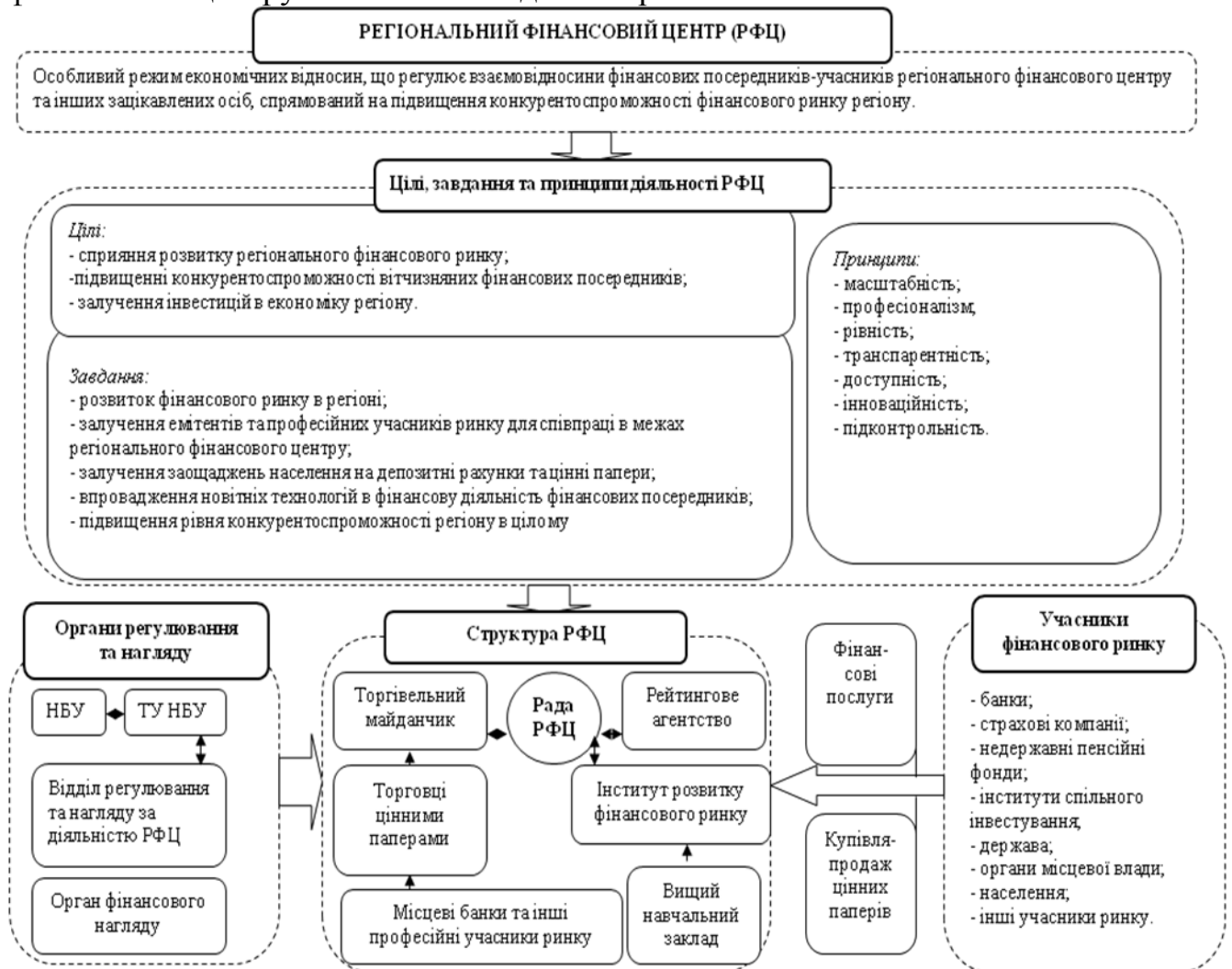

Рис. 5. Механізм функціонування регіонального фінансового центру

Ефективність від створення регіонального фінансового центру обґрунтовано за рахунок синергетичного ефекту, позитивним впливом якого є зниження вартості фінансових послуг, зростання економічного потенціалу банків, розширення клієнтської бази, можливості фінансування стратегічних проектів розвитку регіону.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і нове розв'язання наукового завдання стосовно розробки теоретико-методичних основ та обґрунтування прикладних аспектів визначення ролі банків у розвитку фінансового посередництва. Це дало змогу зробити висновки і сформулювати пропозиції, які розкривають результати виконання окреслених у дослідженні завдань:

1. На основі характеристики функціональних ознак банківської діяльності на фінансовому ринку доведено, що банки є найбільш активними його учасниками і виконують домінуючу роль в акумуляції, розподілі та перерозподілі фінансових ресурсів шляхом виконання ними посередницької та трансформаційної функцій.

2. На підставі дослідження різних трактувань поняття «фінансове посередництво», їхнього узагальнення, аналізу і порівняння у дисертації запропоновано таке визначення цього поняття – опосередкована професійна діяльність фінансових інститутів щодо ефективного акумулювання, розподілу фінансових ресурсів та їх управління шляхом надання фінансових послуг з метою формування стійких позицій розвитку фінансового ринку та забезпечення економічного зростання держави.

3. У процесі дослідження впливу глобалізаційних процесів на діяльність фінансового ринку визначено, що іноземні інвестиції відіграють значну роль у розвитку фінансового посередництва. Проте присутність іноземного капіталу у фінансовому секторі має як позивні (розширення спектру фінансових послуг, їх здешевлення та прискорення впровадження передових методів фінансової діяльності; розширення можливостей фінансових посередників в Україні за рахунок іноземного капіталу; впровадження міжнародних принципів нагляду і регулювання за фінансовими посередниками; ведення ефективного фінансового моніторингу), так і негативні наслідки (ускладнення нагляду за іноземними фінансовими посередниками; банкрутство неконкурентних вітчизняних фінансових посередників; загроза відтоку іноземного капіталу в період фінансових криз; диференціація у наданні фінансових послуг відповідно до зміни економічної ситуації в державі; прихід іноземних інвесторів, які мають низький міжнародний рейтинг).

4. З метою дослідження рівня фінансової стабільності у роботі обґрунтовано ефективність використання комплексного підходу до оцінки діяльності банків на основі виділення груп показників: достатності капіталу банківської системи, її ліквідності, ділової активності, ефективності діяльності, концентрації ринку банківських послуг, що дає змогу визначити загальний стан банківської системи.

5. Розроблено методику комплексного аналізу діяльності небанківських фінансових посередників, що дає можливість визначити їхні конкурентні позиції на фінансовому ринку та напрями їх інвестиційної діяльності.

6. Шляхом систематизації критеріальних ознак та аналізу показників функціонування за певним видом діяльності банків та небанківських фінансових посередників доведено домінуючу роль банків у всіх сегментах

фінансового ринку, що зумовлено високим рівнем їх капіталізації та універсалізації діяльності.

7. Для узагальнення комплексної оцінки фінансової стабільності банківської системи запропоновано визначення індикатора фінансової стабільності банків, який ґрунтується на проведенні комплексного оцінювання банків з використанням методу аналізу ієрархій, що дозволяє визначити основні стратегічні напрями розвитку банківської діяльності у системі фінансового посередництва.

8. У процесі дослідження запропоновано можливі варіанти реорганізації системи регулювання та нагляду за фінансовим ринком, шляхом запровадження моделі двох вершин (модель «твін пікс»), яка передбачає наявність двох незалежних органів регулювання та нагляду за фінансовими посередниками. Згідно з принципами даної моделі НБУ здійснює макропруденційний нагляд за діяльністю фінансових посередників, інший регулюючий орган – орган фінансового нагляду – відповідає за встановлення норм діяльності та конкурентної боротьби фінансових посередників на фінансовому ринку та здійснює нагляд за дотриманням цих правил, а також захищає права інвесторів та споживачів фінансових послуг.

9. Проаналізувавши особливості функціонування регіонального фінансового ринку Одещини та стратегії економічного і соціального розвитку Одеської області, запропоновано у її межах створити регіональний фінансовий центр. У дисертаційній роботі доведено позитивний вплив від його діяльності на регіональний фінансовий ринок та на економічний розвиток території в цілому шляхом розрахунку синергетичного ефекту, що полягає у зниженні собівартості фінансових послуг, можливості фінансування стратегічних регіональних проектів соціально-економічного розвитку.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Розділи в колективних монографіях.

1. Вплив глобалізації на розвиток банківської системи України: монографія / За ред. Л.В. Кузнецової – Одеса: Атлант, 2011. (30,22 друк. арк., особисто здобувачу належить 2,6 друк. арк., у т. ч. підрозділ 1.1 «Сутність глобалізації та її вплив на діяльність суб'єктів фінансового ринку». С. 8-24).

Статті у фахових наукових виданнях:

2. Гаркуша Ю.О. Перспективи розвитку інтеграційних процесів у банківсько-страховому секторі фінансового ринку / Ю.О. Гаркуша // Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка: економічні науки. – 2008. – Вип. 72. – С. 107-112 (0,31 друк. арк.).

3. Гаркуша Ю.О. Роль фінансового посередництва в становленні та розвитку фінансового ринку / Ю.О. Гаркуша // Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка: економічні науки. – 2009. – Вип. 83. – С. 71-77 (0,38 друк. арк.).

4. Гаркуша Ю.О. Основні тенденції розвитку небанківських фінансових посередників / Ю.О. Гаркуша // Науковий вісник. Одеський національний економічний університет. Всеукраїнська асоціація молодих науковців. – Науки: економіка, політологія, історія. – 2010. - №4(105). – С. 114-122 (0,37 друк. арк.).

5. Гаркуша Ю.О. Сучасні особливості взаємодії вітчизняних банків з іншими фінансовими посередниками на ринку депозитів / Ю.О. Гаркуша // Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка: економічні науки. – 2010. – Вип. 105. – С. 109-116 (0,55 друк. арк.).

6. Гаркуша Ю.О. Конкурентні позиції самостійних банків Одещини / Ю.О. Гаркуша // Науковий вісник. Одеський національний економічний університет. Всеукраїнська асоціація молодих науковців. – Науки: економіка, політологія, історія. – 2011. - №10(135). – С. 114-122 (0,36 друк. арк.).

7. Гаркуша Ю.О. Домінуюча роль банків на фінансовому ринку / Ю.О. Гаркуша // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону: науковий збірник / [за ред. І.Г. Ткачук]. – Івано-Франківськ: Вид-во Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. - 2011. – Вип. 7. – Т. 1. – С. 27-32. (0,52 друк. арк.).

8. Гаркуша Ю.О. Особливості розвитку інститутів спільного інвестування в Україні / Ю.О. Гаркуша // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. Вип. 3. – Т. 2. Економічні науки. – Полтава: ПДАА. – 2011. - С. 321-325 (0,28 друк. арк.).

9. Гаркуша Ю.О. Удосконалення системи регулювання та нагляду за фінансовим ринком в Україні [Електронний ресурс] / Ю.О. Гаркуша // Ефективна економіка. – 2012. - №9. – Режим доступу до журналу: <http://www.economy.nauka.com.ua> (0,44 друк. арк.).

Публікації в інших наукових виданнях:

10. Гаркуша Ю.О. Проблеми та наслідки присутності іноземного капіталу в банківській системі України / Ю.О. Гаркуша // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції [Забезпечення сталого розвитку банківської діяльності], (11 жовтня 2007 р.), М-во освіти і науки України, Державний вищий навчальний заклад «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана». – Київ, КНЕУ. - 2007– С. 50-51 (0,18 друк. арк.).

11. Гаркуша Ю.О. Особливості розвитку фінансового посередництва в Україні / Ю.О. Гаркуша // Матеріали наукової конференції молодих вчених [Економіка і підприємництво: організаційно-методологічні аспекти обліку, фінансів, аудиту та аналізу], (2008 р.), Полтавська державна аграрна академія. - Полтава – 2008. – Том 2.- С. 23-26 (0,25 друк. арк.).

12. Гаркуша Ю.О. Фінансова глобалізація як основна тенденція розвитку міжнародного фінансового ринку / Ю.О. Гаркуша // Матеріали Міжвузівської науково-практичної конференції молодих вчених, аспірантів і студентів

[Вирішення економічних проблем в наукових здобутках молодих вчених], (15 квітня 2009 р.), Полтавська державна аграрна академія - Полтава – 2009. – С. 81-83 (0,23 друк. арк.).

13 Гаркуша Ю.О. Сучасні проблеми розвитку банківської системи України / Ю.О. Гаркуша // Матеріали XII Всеукраїнської науково-практичної конференції [Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України], (12-13 листопада 2009 р.): у 2-х томах, Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України» - Суми ДВНЗ «УАБС НБУ». – 2009. – Том 2. – С. 84-85 (0,18 друк. арк.).

14. Гаркуша Ю.О. Теоретико-методологічний розвиток фінансового посередництва / Ю.О. Гаркуша // Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції [Управління у сферах фінансів, оподаткування, страхування і кредиту], (18-21 листопада 2009 р.), М-во освіти і науки України, Національний університет «Львівська політехніка». – Львів Видавництво Національного університету «Львівська політехніка». – 2009. – С. 63-66 (0,28 друк. арк.).

15. Гаркуша Ю.О. Вплив глобалізації на фінансову систему України / Ю.О. Гаркуша // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції [Україна в умовах глобальної конкуренції: стратегія випереджаючого розвитку] (22-24 квітня 2010 р.), Всеукраїнська спілка вчених-економістів, Донецький національний технічний університет. – Донецьк. – 2010. - С. 33-35 (0,13 друк. арк.).

16. Гаркуша Ю.О. Чинники впливу на депозитну політику вітчизняних комерційних банків / Ю.О. Гаркуша // Матеріали IV науково-практичної конференції [Інституційні засади функціонування економіки в умовах трансформації] (8-10 вересня 2010 р.), М-во освіти і науки України, Одеський національний університет імені І.І. Мечнікова, Інститут математики, економіки і механіки, кафедра економічної теорії та історії економічної думки. - Одеса – 2010. - С. 33-34 (0,14 друк. арк.).

17. Гаркуша Ю.О. Конкурентні позиції банків на фінансовому ринку України / Ю.О. Гаркуша // Матеріали XIII Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених та студентів [Проблеми реалізації науково-творчого потенціалу молоді: пошуки, перспективи] (25 лютого Дніпропетровськ), Західнодонбаський інститут економіки і управління. – Дніпропетровськ ІМА-прес. – 2011. - С. 85-86 (0,12 друк. арк.).

18. Гаркуша Ю.О. Банківська система України в умовах глобалізації / Ю.О. Гаркуша // Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції [Проблеми формування нової економіки XXI століття] (22-23 грудня Київ р.): у 8-ми томах. – Дніпропетровськ. – 2011. - С. 19-21 (0,15 друк. арк.).

АНОТАЦІЯ

Гаркуша Ю.О. Роль банків у розвитку фінансового посередництва в Україні. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит. – Одеський національний економічний університет, Одеса, 2012.

Дисертацію присвячено дослідженню ролі банків у розвитку фінансового посередництва в Україні.

У роботі розширено теоретико-методичні засади діяльності банків як фінансових посередників. Розкрито поняття фінансового посередництва. Обґрунтовано місце і роль банків у розвитку фінансового посередництва. Визначено етапи розвитку вітчизняних фінансових посередників та вплив глобалізаційних процесів на їх діяльність. Здійснено комплексну оцінку діяльності банків, на основі якої визначено рівень фінансової стабільності банків. На базі сформованої методики дослідження діяльності небанківських фінансових посередників, проведено аналіз основних показників їх функціонування. За результатами аналітичного дослідження та систематизації критеріальних ознак конкурентних позицій фінансових посередників, виявлено, що банки домінують на всіх сегментах фінансового ринку. Розроблено методику розрахунку індикатора фінансової стабільності банків. Запропоновано методи реорганізації системи регулювання та нагляду за фінансовим ринком, що передбачає існування двох регуляторних органів: НБУ та органу фінансового нагляду. Обґрунтовано доцільність створення регіонального фінансового центру на Одещині.

Ключові слова: банківська діяльність, фінансове посередництво, фінансовий ринок, небанківські фінансові посередники, фінансова стабільність банків, індикатор фінансової стабільності банків, регулювання та нагляд, регіональний фінансовий центр.

АННОТАЦІЯ

Гаркуша Ю. О. Роль банков в развитии финансового посредничества в Украине.

Диссертация на соискания учёной степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.08 – деньги, финансы и кредит. – Одесский национальный экономический университет, Одесса, 2012.

В диссертации разработаны теоретико-методические основы деятельности банков как финансовых посредников. Выделены функциональные признаки банковской деятельности на финансовом рынке, что позволило автору сделать вывод о том, что банки являются активными его участниками, которые аккумулируют, распределяют и перераспределяют финансовые ресурсы путем выполнения ими посреднической и трансформационной функций, что определяет их роль на финансовом рынке.

Автором обоснованна економічна сутність, функції, принципи фінансового посередництва і його вплив на розвиток фінансового ринку, досліджено вплив глобалізаційних процесів на розвиток фінансового посередництва, виділені етапи розвитку фінансових посередників. В роботі удосконалено визначення фінансового посередництва – це опосередкована професійна діяльність фінансових інститутів,

которые эффективно аккумулируют, распределяют и перераспределяют финансовые ресурсы, управляя ими путем предоставления финансовых услуг с целью формирования устойчивых позиций развития финансового рынка и обеспечения экономического роста государства.

В диссертационной работе проведена комплексная оценка финансовой стабильности банковской системы на основании групп показателей: достаточности капитала, ликвидности, деловой активности, эффективности деятельности банковской системы, концентрации рынка банковских услуг, что позволяет определить общее состояние банковской системы.

В соответствии со сформированной методикой, автором проанализировано деятельность небанковских финансовых посредников, что позволило определить их конкурентные позиции на финансовом рынке. Исходя из анализа функционирования банков и небанковских финансовых посредников, а также путем систематизации критериальных признаков, доказано доминирующую роль банков на всех сегментах финансового рынка, что обусловлено высоким уровнем их капитализации и универсализации деятельности.

Для обобщения комплексной оценки финансовой устойчивости банковской системы автором предложен расчет индикатора финансовой стабильности банковской системы, основанный на проведении комплексной оценки деятельности банков с использованием метода анализа иерархий, который позволяет определить основные стратегические направления развития банковской деятельности в системе финансового посредничества.

В процессе исследования, автором предложено реорганизовать систему регулирования и надзора за финансовым рынком путем внедрения модели двух вершин (модель «твин пикс»), которая предусматривает наличие двух независимых органов регулирования и надзора за финансовыми посредниками. Согласно принципам данной модели НБУ осуществляет макропруденциальный надзор за деятельностью финансовых посредников, другой регулирующий орган - орган финансового надзора - отвечает за установление норм деятельности и конкурентной борьбы финансовых посредников на финансовом рынке и осуществляет надзор за соблюдением этих правил, а также защищает права инвесторов и потребителей финансовых услуг.

На основании исследования особенностей функционирования регионального рынка Одесской области, а также стратегии ее экономического и социального развития, автором предложено создание в пределах региона регионального финансового центра, что положительно повлияет на деятельность региональных финансовых посредников, развитие регионального финансового рынка, региона в целом. Диссертантом предложен механизм функционирования регионального финансового центра, обоснованный синергетический эффект его деятельности, проявляющейся через снижение себестоимости финансовых услуг, возможности финансирования стратегических проектов развития региона.

Ключевые слова: банковская деятельность, финансовое посредничество, финансовый рынок, небанковские финансовые посредники, финансовая

стабильность банков, индикатор финансовой стабильности, регулирование и надзор, региональный финансовый центр.

SUMMARY

Garkusha J.O. The role of banks in the development of financial intermediation in Ukraine. – Manuscript.

Candidate thesis to get the degree of candidate in economic sciences, specialty 08.00.08- Money, finance and credit- Odessa National Economic University, Odessa, 2012.

The dissertation is dedicated to the research of a banks' role in the development of financial intermediation in Ukraine.

A theoretical and methodical basis of banks' activity, as a sort of financial intermediation, has been extended in the work as well as a concept of financial intermediation. We also have substantiated the banks' place and their role in developing of the financial intermediation and determined the stages of evolution of domestic financial intermediators and influence of global processes on them. We have elaborated the complex assessment of banks' activity and determined the level of their financial stability on this base. We have analyzed the main indicators of non-bank financial companies on the base of the created methodic of investigation of their activity. Due to results of the analytical research and systematization of criterial features of competitive positions of financial intermediators we have discovered that banks dominate upon all financial market segments. The methodic of calculation of the financial stability indicator have been developed in the work. We have proposed methods of reorganization of the regulating and supervising system which provides for existence of two regulatory bodies: NBU and finance supervision body. We substantiated expediency of creating of the regional financial centre in Odessa region.

Key words: financial market, financial intermediation, non-bank financial intermediary, financial stability of banks system, indicator of bank system's financial stability, the regulation and supervision system, regional financial centre.